

MO 3

HUMANIZMUS A RENESANCIA

- A) Znaký humanizmu a renesancie, poukážte na to, čo spája jednotlivé národné literatúry
B) Významní predstavitelia a ich diela
C) W. Shakespeare – Hamlet (Byť či nebyť), poukážte na výnimočné postavenie Shakespeara
D) Úvaha (char., vysvetlite, prečo práve v nej možno dobre pozorovať hybridizáciu náuč., um. a publ. štýlu)
-

Spoločenské pomery vzniku: nastáva rozvoj miest hlavne talianskych (Florenca, Rím, Benátky), vznik novej vrstvy – meštianstvo (ktoré oslabovalo moc šľachty a vynaňovalo sa spod nadvlády cirkvi), vykonali sa mnohé *geografické objavy* (nové krajiny napr. Columbus 1492 Amerika), *vedecké objavy* (Mikuláš Koperník - heliocentrizmus, Galileo Galilei – Zem je planétou Slnka), *vynálezy* (kompas, pušný prach, strelné zbrane). Okolo r. 1445 vynašiel Nemec *Johann Gutenberg* kníhtlač. Prvotlače sa nazývali **inkunábuly**.

HUMANIZMUS: myšlienkové spoločenské a umelecké hnutie, ktoré sa šírilo od 14. stor. z Talianska do ostatnej Európy. Názov je z latinského slova *humanus* = ľudský. Pokladá sa za *začiatok renesancie*, za jej odbornú zložku založenú na *študovaní a vydávaní antických diel* - gréckych a rímskych básnikov a filozofov. *Napodobňovala sa antická literatúra* v obsahu aj forme, používali sa antické žánre (ódy a eposy), v tematike, štylistike, jazyku (*používala sa latinčina*). Preto sa obmedzoval len na vzdelanecké kruhy spoločnosti. Cieľom bolo obrodienie človeka v zmysle antických ideálov, návrat k pozemskému svetskému životu, právo na radosť a šťastie.

RENEŠANCIA: je odvodená z franc. slova *renaissance* = obroda, znovuzrodenie. Tento termín je širší než humanizmus, rozumie sa ním celá epocha, v ktorej v Európe zanikol feudalizmus. Podľa tohto chápania patria do renesancie všetky myšlienkové, kultúrne, umelecké a spoločenské prúdy, ktoré sa postavili proti feudalizmu. V užšom slova zmysle znamená renesancia reformáciu cirkvi a náboženského života a v najužšom slova zmysle sa označuje iba umelecká tvorba umeleckej epochy, najmä výtvarné umenie a literatúra, ktorá na rozdiel od humanistickej nepoužívala latinčinu, ale *národné jazyky*. Mala ľudovejší charakter, *diela boli určené pre ľud*, široké masy, využívala sa *jednoduchá štylizácia* a sústredila sa najmä na umelecké zobrazenie radostného renesančného vzťahu človeka k pozemskému životu, kráse, prírode a láske.

ZNAMKY HUMANIZMU A RENESANCIE:

- ide o obrodienie človeka v duhu antických predstáv a ideálov, znovuzrodenie antiky
- odklonili sa od nadprirodzeného sveta a záhrobia, a kládli dôraz na pozemský život
- odmietali princípy feudálneho spoločenského zriadenia a cirkevnú ideológiu
- oproti stredoveku zdôrazňovali nové hodnoty (právo človeka na radostné prežívanie života...)
- v centre záujmu stál človek, oslava jeho dôstojnosti, nadania a rozumu
- uctievali si ľudský rozum — *racionalizmus*
- zdôrazňovalo sa zmyslové poznanie — *senzualizmus*
- zdôrazňoval sa význam jednotlivca — *individualizmus*
- prehlboval sa záujem človeka a jeho osobnosť — *antropocentrizmus*
- zdôrazňovali právo človeka na radostné prežívanie pozemského života, lásku ku kráse a prírode

Na SVK boli pohnuté časy tureckých vpádov, boje medzi zástancami a odporcami reformácie (rozkol v kresťanstve, vznik tzv. reformovaných cirkví – luteráni, kalvíni), prenasledovanie zo strany katolíkov, protihabsburské povstania. Negatívne sa to prejavilo na živote ľudí. Myšlienky H+R podporoval najmä **Matej Korvín**, aj vďaka nemu sa rozvíjala odborná próza. Na Pražskej univerzite pôsobili 2 Slováci ako profesori: **Ján Jessenius** (lekár, 1. verejná pitva v Čechách) a **Vavrinec Benedikt z Nedožier** (jazykovedec, 1. systematická gramatika v češtine).

B) VÝZNAMNÍ PREDSTAVITELIA A ICH DIELA:

- **TALIANSKO – EPIKA: Dante Alighieri – Božská komédia:**
Najvýznamnejší básnik H+R, najdokonalejšie dielo je epická báseň Božská komédia. Má 100 spevov, zobrazuje základné problémy stredovekého človeka. Básnikova duša putuje záhrobím, v pekle ho sprevádza rímsky básnik Vergílius. Tu trpia hriešnici pre svoje vášne a zločiny. Obaja postupne prechádzajú do očistca, ktorý je prechodom k radosťi neba. Rajom sprevádza Danteho jeho milá Beatrice, ktorú chcel autor svojou básňou osláviť. Skladba má 3 významy: duša Danteho predstavuje celé ľudstvo, Vergílius predstavuje rozum, Beatrice predstavuje náboženstvo a pozemskú dokonalosť. Dante kráča záhrobím ako vášnivý bojovník za právo a spravodlivosť.
- **TALIANSKO – EPIKA: Giovanni Boccaccio – Dekameron:**
Zakladateľ talianskej renesančnej prózy. Zbierka obsahuje 100 noviel, ktoré si rozpráva 10 mladých ľudí (7 dievčat a 3 chlapci) počas 10-tich dní na florentskom vidieku, kam ušli pred morom (choroba). Denne sa zabávajú rozprávaním 10 príbehov, 1. deň každý čo chce, 2. o ľuďoch, ktorých postihlo nešťastie, ale skončilo to šťastne, 3. deň o šikovnosti, vďaka ktorej môžeme dosiahnuť svoj cieľ, 4. deň nešťastne skončené lásky... 10. deň o ľuďoch, ktorí vykonali čosi šľachetné. Všetky príbehy vyznievajú ako kritika pokryteckej morálky, povier, svätuškárstva. Láska v nich je hlavný zdroj ľudskej radosťi i žiaľu. Toto dielo prispelo k ustáleniu taliančiny ako spisovného jazyka.

- **TALIANSKO – LYRIKA: Francesco Petrarca – Spevník:**

Obsahuje 366 lyrických básní, najmä ľúbostných sonetov, ktoré venoval svojej milovanej Laure. Do veršov vložil smútok, melanchóliu a únavu zo života. Lauru predstavuje ako symbol, ale aj ako reálnu bytosť. Výber básní z tohto diela u nás vyšiel pod názvom **Sonety pre Lauru**.

- **FRA: Francois Villon – Malý testament, Veľký testament:**

Pokladaný za 1. z „prekliatych básnikov“, z chudobnej rodiny, žil ako bohém a tulák, pre priestupky viackrát vo väzení. V tvorbe oživuje svet parížskych krčiem, pijanov, dobrodruhov a neviestok, kritizuje sociálne rozdiely, využíva žargon tulákov, snaží sa o zvukomalbu, odmieta stredoveký spôsob života založený na zriekaní sa pôžitkov.

Malý testament: vznikol pred odchodom z Paríža, vysmieva sa váženým osobnostiam, provokuje strážcov verejného poriadku, ironizuje vlastné sklamanie v láske.

Veľký testament: ešte len 30ročný si vyrovnáva účty so životom, s úsmevom i nostalgiou spomína na svojich kumpánov, množstvo ľúbostných dobrodružstiev, výsmechom častuje tých, ktorí mu ublížili. Ironicky a rezignovane uvažuje o smrti a umieraní.

- **FRA: Francois Rabelais – Gargantua a Pantagruel:**

Mimoriadne vzdelaný prozaik. Román zachytáva putovanie 2 obrov po svete. Prostredníctvom nich útočil na sorbonských teológov a sudcov, poukázal na pomery v cirkvi, kláštoroch, školstvo, poukázal na moc ľudských vedomostí. Dielo je paródiou na rytierske romány a stredoveké eposy.

- **ŠPANIELSKO: Miguel de Cervantes Y Saavedra – Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha:**

V tomto 2-dielnom románe, ktorý sa považuje za vrcholné dielo európskeho H+R, paroduje stredoveké rytierske eposy. Šľachtic Don Quijote sa pomätie z čítania rytierskych románov a rozhodne sa stať rytierom, chce pomáhať biednym a naprávať krivdy. Putuje na vyziabnutej kobyle Rozinante so svojim zbrojnošom Sancho Panzom, ktorý ho sprevádza na oslovi. Zažívajú spolu rôzne dobrodružstvá, ktoré sa končia bitkou alebo zosmiešnením (bojoval proti veterným mlynom, ktorých považoval za obrov, rozpraší stádo oviec akože nepriateľské vojsko). Vyvolenou jeho srdca sa stala pastierka sviň, ktorá ho mala na posmech. Pred smrťou sa mu prinavráti zdravý rozum, vracia sa späť domov a vysilený zomiera. Sancho mu sľubuje, že bude v jeho úsilí pokračovať. Don Quijote sa stal heroikomickým hrdinom. Je to nepraktický rojko. Sancho Panza je typom praktického životaschopného sedliaka.

SLOVESKO:

- **RENES. POÉZIA: Martin Božňák – Pieseň o zámku muránském:** dobývanie Muráňa a potrestanie hradného pána, lúpežného rytiera Mateja Bazalda. **Neznámy autor – Pieseň o sigetském zámku:** obliehanie pevnosti Turkami a hrdinský odpor na čele s grófom Mikulášom Zrnským.

- **ĽÚBOSTNÁ POÉZIA: neznámy autor – Pieseň o dvoch uherských pánech a tureckého cisára dcére:** rytierska veršovaná romanca. Sultánova dcéra vyslobodí z tureckého zajatia 2 uhorských šľachticov: Siládi, Hadmáži a ujde s nimi. V závere vyjde najavo Hadmážiho vina, sľuboval jej manželstvo, ale už je ženatý.

- **DUCHOVNÁ LYRIKA: Ján Silván – Písne nové na sedm žalmů kajících a jiné žalmy:** pridržiava sa náboženskej tematiky, vypovedá však o subjektívne prežívaných osobných a spoločenských problémoch.

- **PRÓZA: neznámy autor – Legenda o sv. Jurajovi:** menej početné zápisy, najmä mravoučná a zábavná próza.

- **DRÁMA: Pavel Kyrmezer – Komedia česká o bohatci a Lazarovi:** základom sa stal biblický príbeh, potrestanie nadutého boháča, ktorý chcel zmierniť biedu chudobného Lazara, boháča smrť zasiahla uprostred hodovania, dostal sa do pekla. **Komedia nová o vdově:** kritizuje v nej chamtivosť úžernického kupca, ktorý bezohľadne vymáhal dlh od chudobnej vdovy.

C) W. SHAKESPEARE – HAMLET (BYŤ ČI NEBYŤ), POUKÁŽTE NA JEHO VÝNIMOČNÉ POSTAVENIE:

William Shakespeare je autorom komédií, tragédií a historických hier, celkovo sa mu pripisuje autorstvo 37 divadelných hier. Je to najznámejší predstaviteľ anglickej H+R literatúry.

Znaky Shakespearovskej drámy:

- neobmedzenosť tém, času, miesta
- obraz pozemského života, kladných i záporných vlastností ľudí
- hrdinovia sú silní jednotlivci, ktorí sú sami strojcami svojich osudov, ich činy vyplývajú z ich charakterov, preto sú to často rozporne žijúce postavy, ktoré sa nevzdávajú svojich ideálov (ani vtedy, keď musia pre ne zomrieť)
- postavy žien samostatne rozhodujú o svojom živote, sú rázne, cieľavedomé a sú pôvabným stelesnením renesančného ideálu
- príčinou tragédie je ľudská vášeň alebo náhoda
- komické prvky nie sú ostro oddelené od tragických
- veršovaný jazyk sa strieda s prózou
- sú osnované na konfliktoch dobra a zla, ľudskosti a podlosti
- vo svojich komédiách zobrazil hrdinov bojujúcich o svoju lásku a dobré vzťahy medzi ľuďmi.

A) Historické hry: **Henrich VI., Hernich VIII., Richard III., Kráľ Ján**

B) Komédie:

- **Skrotenie zlej ženy:** vznešený lord nájde na ceste opilca, prezlečie ho do pekných šiat, privedie mu manželku a nahovori mu, že veľmožom. Kočovní herci mu hrajú hru o skrotení zlej ženy, ktorá ho nezaujíma a pospáva. Krásnu Blanku, symbol cností, chce veľa mužov, ale jej otec chce najprv vydať hubatú dcéru Katarínu. Tú si chce vziať dobrý, múdry šľachtic Petruccio. Hneď po svadbe ju vezme na dedinské sídlo a ona zistí, že hnev nemá zmysel a dá mu vo všetkom za pravdu. Vráti sa k otcovi, kde sa medzitým Blanka vydala za mešťana Lucenzia. Priatelia sa stavia, ktorá manželka je lepšia, vyhrá Petruccio a Katarína udelí Blanke lekcii správneho chovania k manželovi.
- **Sen noci svätôjanskej:** dobrodružstvá 4 mladých aténskych zaľúbencov a skupiny ochotníckych hercov so skupinou škriatkov a víl, ktorí žijú v tmavom lese za mestom Hermia si proti želaniu otca nechce vziať Demetria, preto s jej milým ujde do neďalekého lesa. Z dôverí sa najlepšej priateľke Helene, ktorá miluje Demetria, ale on ju odmieta. Chce si ho získať, tak mu prezradí Hermiin plán. Demetrius nasledovaný Helenou naháňa Hermiu po lese, tá hľadá Lysandra.
- **Veľa kriku pre nič**
- **Veselé panie z Windsoru:** najčastejšie hraná komédia. 2 panie, ktorým pôžitkársky rytier Falstaff napísal rovnaké ľúbostné lísty, sa rozhodnú potrestať a zosmiešniť ho.

C) Tragédie:

- **Rómeo a Júlia:** mladí milenci zomierajú, lebo ich rody žijú v nenávisti a bránia im v láske. Zmieria sa až nad zbytočnými obeťami svojich detí.
- **Othello:** čierny vojvodca benátskeho vojska Othello v žiarlivosti podľahne intrigám kariéristu Jaga a zavraždí svoju nevinnú bielu manželku Desdemonu. Keď zistí, že sa dal oklamať, spáchal samovraždu. Víťazí tu podlosť a intrigy nad čistým ľudským citom.
- **Macbeth:** ctižiadostivý vojvodca Macbeth, ktorému čarodejnice predpovedajú slávu. S pomocou Lady Macbeth zavraždí škótskeho kráľa Duncana. Zmocni sa trónu a stane sa z neho krutý tyran. Neskôr ho prenasledujú vidiny a Lady Macbeth sa pomätie a zomrie. Presvedčí sa o nezmyselnosti svojho konania ale Duncanovi synovia ho zabijú a škótskym panovníkom sa stáva spravodlivý syn Duncana.
- **Kráľ Lear:** starý kráľ chce rozdeliť ríšu 3 dcéram. Staršie sa neúprimne líškajú a dostanú dedičstvo. Najmladšia Kordélia je úprimná a preto na ňu zanevrie. Vydá sa za francúzskeho kráľa a on býva u starších dcér no ony ho vyženú. Tie sa nenávidia a zabijú sa (staršia Goneril otrávi sestru Regan a sama spácha samovraždu). Najmladšia prichádza s franc. vojskom na pomoc na padne do zajatia, kde ju zabijú. Otec nakoniec vidí, že sa vo svojich dcérach zmýlil a pukne mu srdce nad mŕtvou Kordéliou.
- **HAMLET:** veršovaná tragédia v 5 dejstvách, považovaná za intelektuálnu, jej predmetom je neľútostný idealistický boj jednotlivca so svetom intríg a zločinu. Dánsky kráľovič HAMLET sa od ducha svojho otca dozvedá, že jeho otec bol zavraždený a to vlastným bratom, terajším kráľom – CLAUDIUS, ktorý sa oženil s Hamletovou matkou – GERTRÚDA. Hamlet je zaľúbený do OFÉLIE, dcéry najvyššieho komorníka POLONIA, Oféliin brat LAERTES a Polonius odrádzajú Oféliu od lásky k Hamletovi. Hamlet predstiera šialenstvo, chce pomstiť smrť svojho otca, využije prítomnosť hercov na hrade a zinscenuje hru o zavraždení svojho otca. Claudius sa zľakne, rozhodne sa Hamleta odstrániť, pošle ho na štúdiá do Anglicka, kde ho majú popraviť. To však nevyjde, Hamlet odhalí sprisahanie a vráti sa. V žiali nad stratou Ofélie, ktorá sa z nešťastnej lásky k Hamletovi pomiatla a utopila, Hamlet zabije kráľa Claudia, sám však umiera, hoci vyhral súboj s Laertom, Laertov meč však bol otrávený a hoci bol Hamlet len ľahko zranený, zomiera i on. Jedinečným prvkom tejto hry je divadlo v divadle. „Byť či nebyť“ v tomto monológovi sa Hamlet rozhoduje, či uprednostní život v klamstve a osobné šťastie, alebo pravdu. Rozhodne sa pre hľadanie pravdy, pričom obetuje svoj život.

D) ÚVAHA: subjektívny útvar výkladového slohového postupu. Prostredníctvom neho vyjadrujeme a hodnotíme spoločnosť, jej myslenie a konanie. Autor zaujíma subjektívny postoj, ktorý však musí byť podložený logickými, objektívnymi skutočnosťami. Vyskytuje sa v náučnom štýle (kritika, recenzia), publicistickom štýle (úvodník, komentár), umeleckom štýle – poézii (reflexívna lyrika) v poézii a dráme (v reči rozprávača aj v reči postavy).

Úvaha je subjektívnejšie ladená ako výklad, musíme zohľadniť vlastný názor na tému, ale neopravňuje nás to ku klamaniu a zavádzaniu. Musíme rešpektovať fakty a pravdu. Naše videnie problému sa však nemusí stotožňovať s väčšinovým názorom. Jej subjektívnosť sa štylisticky prejavuje častým používaním 1. jč. „ja si myslím, podľa mňa“... Často je v beletrii, príkladom je ukážka Sartre – Šéfovo detstvo. Tu konkrétne má podobu vnútorného monológovi, hlavný hrdina sa rozpráva sám so sebou a premýšľa nad sebou.

Výrazové prostriedky:

- Zdrobneniny
- Slangy
- abstraktné výrazy
- frazeologizmy
- odborné termíny
- metafory
- opakovanie slov na začiatku vety